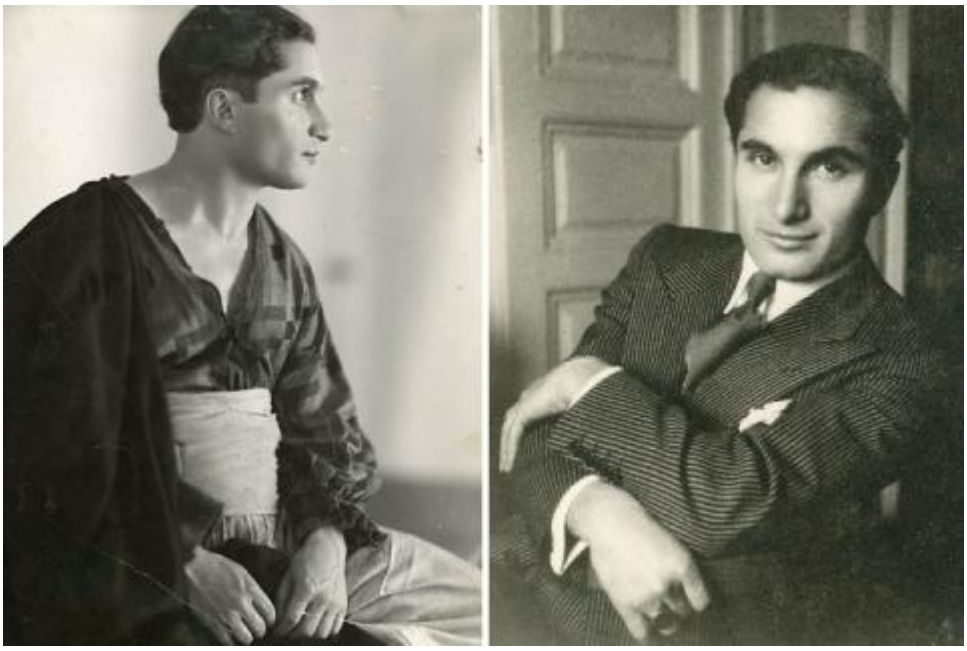
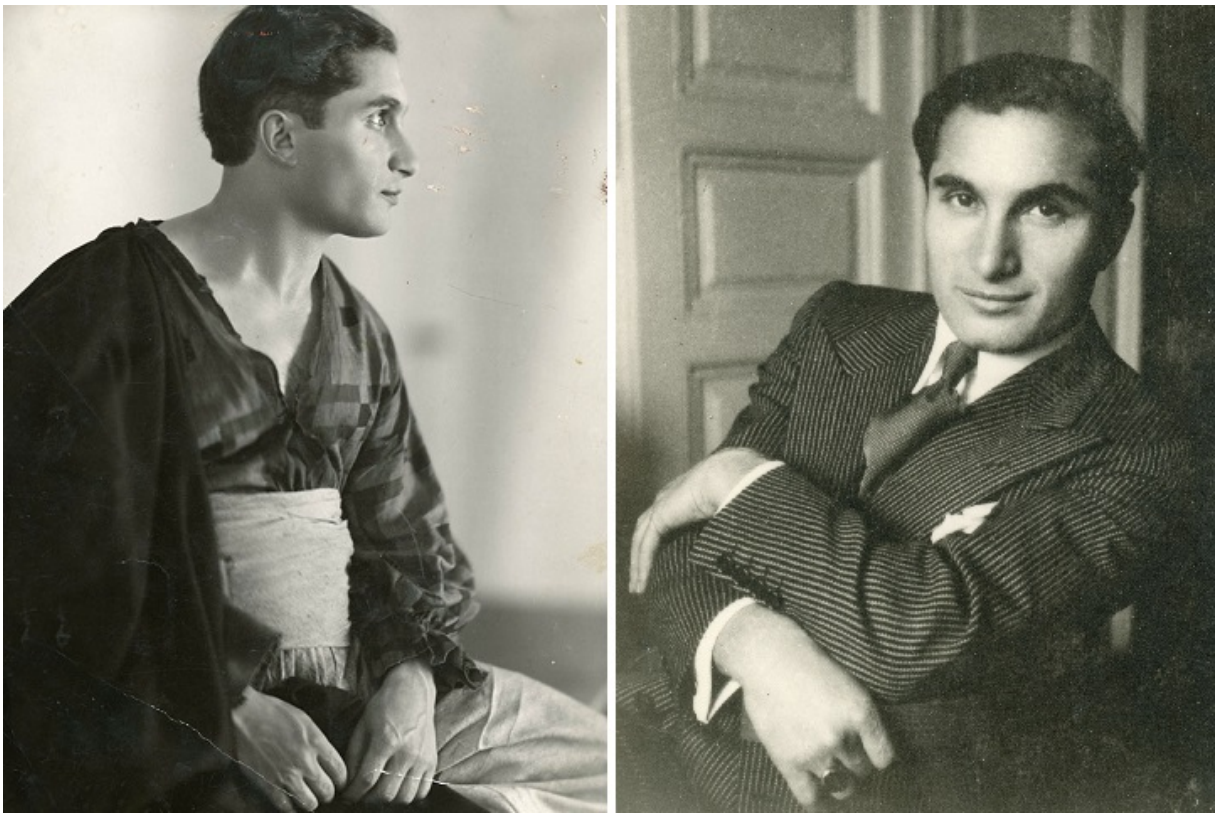
Як уродженець Буковини став німецьким Карузо

Йозеф Шмідт. Фото: josephschmidt-archiv.ch

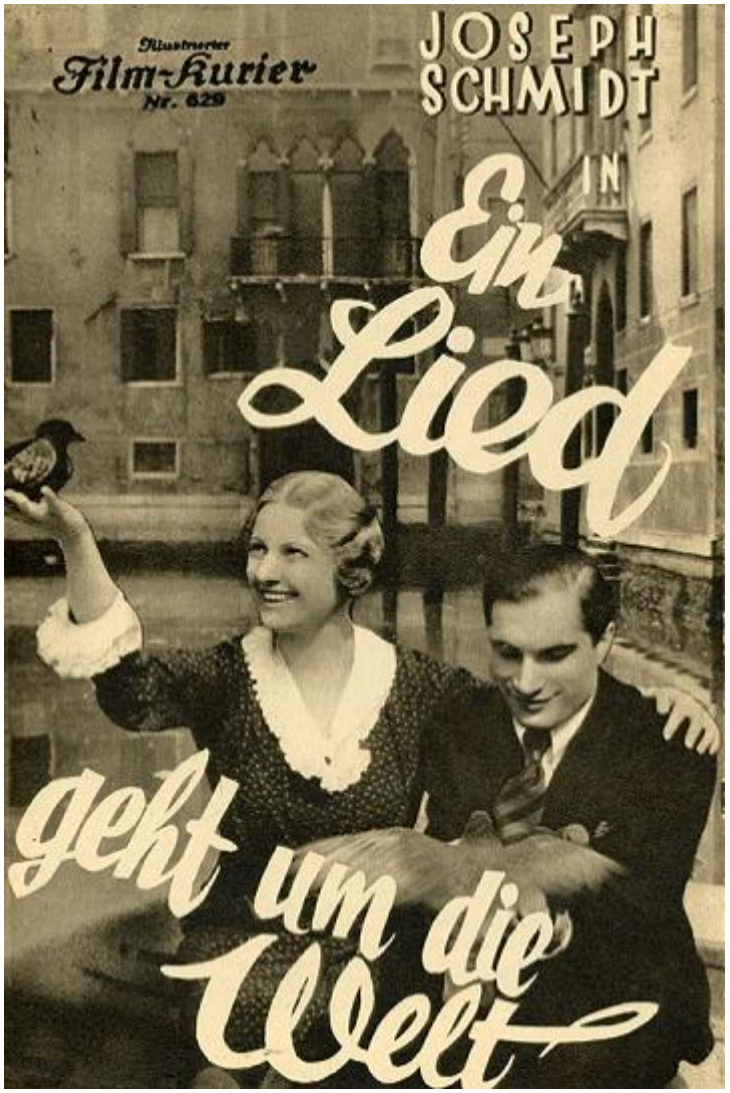
4 травня 1904 року в буковинському містечку Давидівка народився співак, якого називали і єврейським, і німецьким, і «кишеньковим» Карузо.

Після переїзду сім'ї до Чернівців хлопчик почав займатися музикою, в 12 років був солістом дитячого хору Темпла — головної реформістської синагоги міста, а в 18 почалася його кар'єра кантора. Талант юнака був настільки очевидним, що громада відправила його на навчання до Берліна, де Йозеф вступив до консерваторії і співав у синагозі «Адат Ісраель». У 1926-му йому довелося повернутися на батьківщину, щоби відслужити у військовому оркестрі румунської армії. Після демобілізації кантора знову ангажував чернівецький Темпл, але в 1929-ому Шмідт остаточно переїзжає до Берліну.

У столицю Німеччини співак переїхав за наполяганням дядька — Лео Енгеля, рідного брата матері. Лео був енергійним підприємцем і дуже хотів допомогти племіннику. Втім, старту професійної кар'єри Шмідта допомог випадок. На місцевому радіо готували постановку опери Дж. Меєрбера «Африканка», де виникли проблеми з тенором. Тоді відомий голландський баритон Корнеліс Бронсгіст порекомендував продюсерам запросити молодого тенора Йозефа Шмідта для виконання партії Васко да Гами. На наступний день після трансляції про 25-річного Шмідта заговорив увесь музичний Берлін.

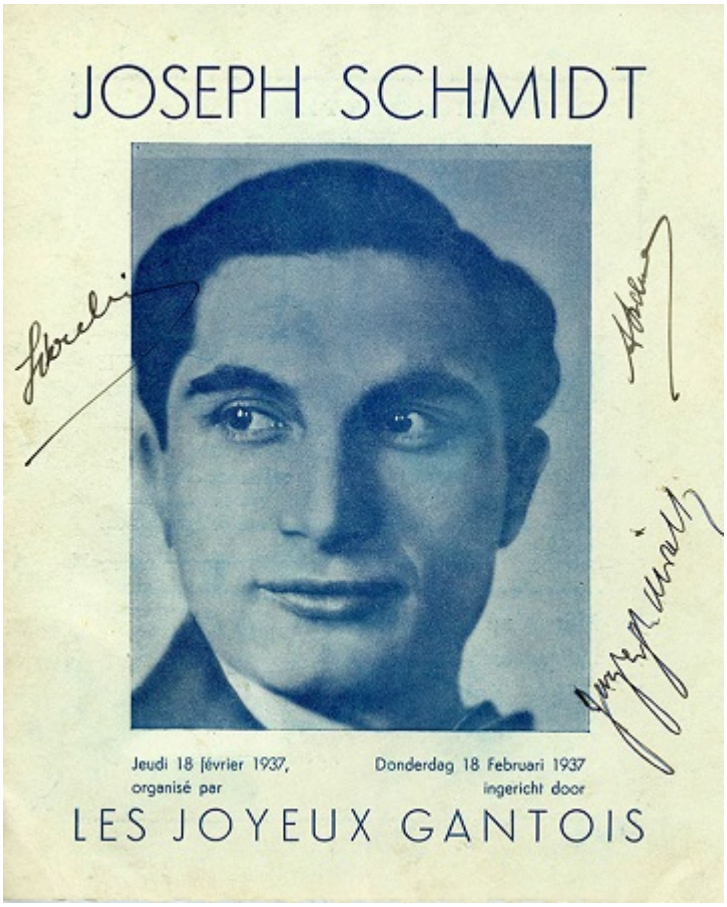
Йозеф Шмідт у шатах кантора

Постер фільму «Пісня йде світом»

За драматичним збігом обставин кар'єрний зліт співака збігається з ростом популярності НСДАП. В 1933 році він уже зірка — жарт чи ні, але за чотири роки роботи на Радіо-Берлін головні партії в 37 постановках! Тиражі його пластинок б'ють рекорди, але, головне — це початок ери звукового кіно і кожен музичний фільм за участі Шмідта приречений на успіх. 9 травня 1933 го на екрани виходить картина «Ein Lied geht um die Welt» («Пісня йде світом»), назву якій дала головна музична тема у виконанні буковинського єврея. Нацисти вже при владі, але заборонити фільм не можуть, хіба що змінити його початкову назву — «Народний співак». Їх можна зрозуміти — єврей у ролі «народного співака» виглядає явним перебором. На прем'єрі присутній сам рейхсміністр пропаганди Геббельс — він обожнює Шмідта й навіть пропонує тому статус «почесного арійця».

Недовго думаючи, того ж року співак покидає Німеччину, їдучи до Відня. Він продовжує зніматися в кіно (вже австрійського виробництва), гастролює по Європі, а в 1934-му дає концерти в Тель-Авіві, Єрусалимі й Хайфі, виконуючи, у тому числі, єврейську літургійну музику. У 1937 році він кілька місяців провів у США, виступаючи в Нью-Йорку (6 виступів у Карнегі-Холл) і Сан-Франциско. «У цьому році ми стали свідками двох чудес світу: відкриття мосту Золоті Ворота та концерту Йозефа Шмідта», — писала одна з каліфорнійських газет.

Афіші виступів Шмідта

У Німеччині його ім'я поки що не під забороною, а в 1936 році головна композиція з фільму «Пісня йде світом» ледь не стала неофіційним гімном Олімпійських Ігор в Берліні. До речі, фільм цей користувався великим успіхом у Великобританії («My song goes round the world»), а потім і в США.

Так продовжувалося до 1938 року, допоки Австрія не була анексована Третім рейхом. З Відня до Лондона втікає постійний автор Шмідта — композитор Ганс Май, і близький друг Йозефа — видатний тенор, єврей по батьковій лінії Річард Таубер. Їде і Йозеф Шмідт. Але куди? До Бельгії. Знову виступи, концерти, голландська радіостанція в Гілверсумі, яка веде трансляцію на всю Європу, записи в компанії Odeon/Parlophon. У Бельгії й у сусідній Голландії пластинки Шмідта користуються незмінним успіхом.

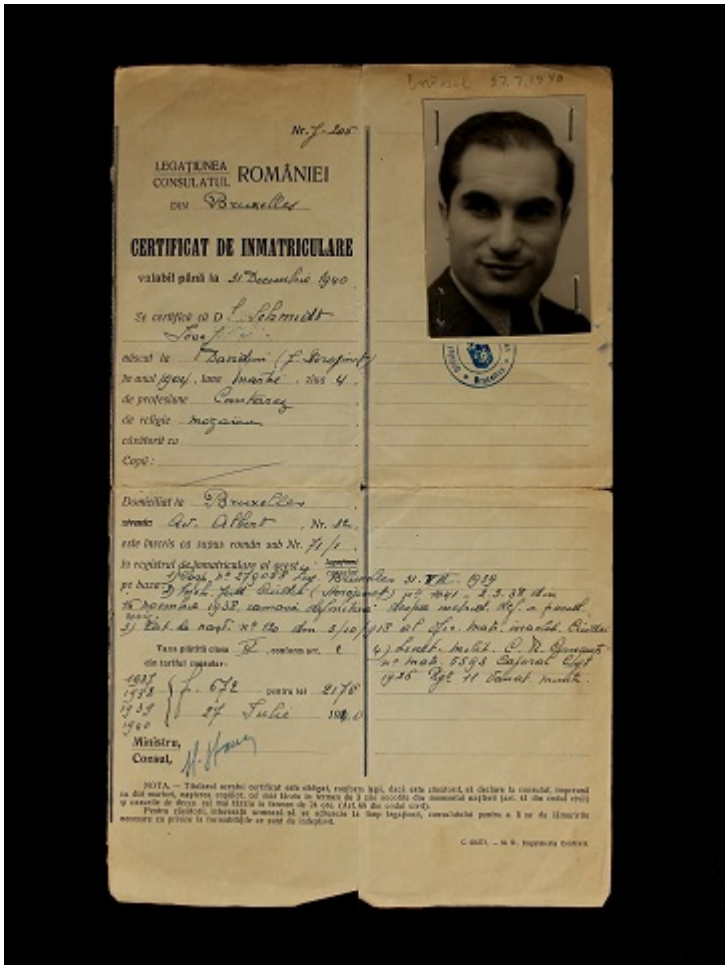
Апофеоз цього успіху — виконання перед гігантською аудиторією пісні «Ik hou van Holland» («Я люблю Голландію»). Композиція стала хітом, а сам Шмідт — майже національним героєм. Тим часом нацистська Німеччина окуповує Бельгію, Голландію й Люксембург, і Шмідт знову змушений бігти — цього разу до Франції. Але ось і Франція капітулює перед Гітлером, після чого співак перебирається у Вільну зону, контрольовану профашистським урядом маршала Петена. Незабаром євреїв починають переслідувати й тут, і Шмідт подає звернення з проханням про в'їзд до нейтральної Швейцарії.

Співак в одному з музичних фільмів. Фото: josephschmidt-archiv.ch

Співак отримує відмову, але робить спробу потрапити в країну з підробленими документами, і йому це вдається. За однією з версій, офіцер прикордонної охорони помітив підробку, але, будучи шанувальником співака, дав добро на перетин кордону. Втім, незабаром Йозефа заарештували як нелегального іммігранта, відправивши в трудовий табір для переміщених осіб Гіренбад. Жителі табору задіяні на фізичних роботах при досить убогому харчуванні. 38-річний тенор скаржиться на біль у грудях, але лікарі приходять до висновку, що він цілком працездатний і просто ухиляється від трудової повинності. Шмідта повертають у табір, де через два дні — 16 листопада 1942 року — він переносить гострий інфаркт і помирає. Поховано видатного співака на єврейської секції кладовища Фрізенберг, в околицях Цюріха. Усі 350 ув'язнених табору були присутні на похоронах, незважаючи на заборону влади. На наступний день на ім'я Шмідта прийшло запрошення на роботу в театр міста Вінтертур, що дозволило б йому легалізуватися...

Чи міг співак уникнути такої долі? Історія точної відповіді не надасть, але ймовірніше всього, що міг. Після гастролей у США і тріумфу в Карнегі-Холл Шмідту запропонували залишитися, але дядько Лео рекомендував повернутися до Європи. Незабаром він відправляється в Чернівці відвідати овдовілу мати (до речі, третину всіх заробітків він завжди відправляв їй). Взагалі, про рідне місто співак не забував, в 1933-му, коли місцева єврейська громада збирала гроші на будівництво лікарні, він спеціально приїхав і дав благодійний концерт.

LEGAȚIUNEA ROMÂNIEI
CONSULATUL
DIN Bruxelles

CERTIFICAT DE INMATRICULARE

valabil până la 31 Decembrie 1940

Se certifică că D. Schmidt

născut la Dorohoi (Jud. Botoșani)

de profesiune Cantaret

de religie Mozaica

căsătorit cu

Copii:

Domiciliat în Bruxelles

strada Av. Albert, Nr. 82

este înscris cu rapus român sub Nr. 71/1.

În registrul de înmatriculare el figurează

pe baza Pașaport Nr. 270038 Leg. Bruxelles 9.VII. 939

Taxa plătită cleva R. conform art. 6

din tariful consular:

1937 / 1938 / 1939 / 1940 — f. 672 pentru lei 2170 — 27 Iulie 1939

Ministru,
Consul,

NOTA. — Titularul acestui certificat este obligat, conform legii, dacă este chemat, să declare la consulat, împreună cu doi martori, nașterea copiilor, cel mai târziu în termen de 3 zile socotite din momentul sosirii lor, iar cei care vin cu vasurile de ferry cel mai târziu în termen de 24 ore. (Art. 60 din codul civil).

Pentru eliberări, întocmirea actelor și se achită la Casa legațiunii, consulatului pentru a fi se fie înscrise necesare ca privire la formalitățile ce sunt de îndeplinit.

Віза, яка була видана Шмідту консульством Румунії в Брюсселі

Могила співака, Цюріх

У Румунії був шанс перетнути океан, оскільки один із родичів Йозефа мав друкарню й міг забезпечити його будь-якими документами. За такими підробленими документами родич з усією родиною сам покинув палаючу Європу. Коли вже йшла війна, у Шмідта була віза в США. Йому вдалося дістати квиток на один з останніх пароплавів, але при посадці з'ясувалося, що місце кимось зайнято, і Йозеф залишився на березі...

Як я вже казав, Йозефа Шмідта ще за життя називали єврейським Карузо, «кишеньковим» Карузо і т.ін. І це не випадково, оскільки італійський тенор вважається кращим співаком XX століття. Мені доводилося бачити багато топ-5 і топ-10 кращих тенорів минулого століття, усі вони дуже суб'єктивні, але деяке уявлення все ж дають. Серед безлічі імен переважали три: Енріко Карузо, Беньяміно Джильї і Йозеф Шмідт.

У всіх довідниках Йозеф Шмідт визначається як оперний тенор. І це вірно, хоча на оперній сцені він практично не виступав. Природа жорстоко обійшлася з цією людиною. Зріст Шмідта ледве досягав 150 см, звідси й одне з його прізвиськ. При такому зрості навіть наймініатюрніші сопрано височіли над ним. Втім, співак компенсував відсутність сцени роботою на радіо, виступами на концертах і зйомками у фільмах.

На його могилі над зіркою Давида написано «Ein Stern Fallt...» («Зірка впала...») — назва одного з фільмів за участі Шмідта. Я б вигравіював назву іншого його фільму: «Пісня йде світом», аби нагадати любителям музики, що у євреїв був свій співак рівня Карузо на ім'я Йозеф Шмідт.

Веніамін Чернухін, спеціально для «Хадашот»